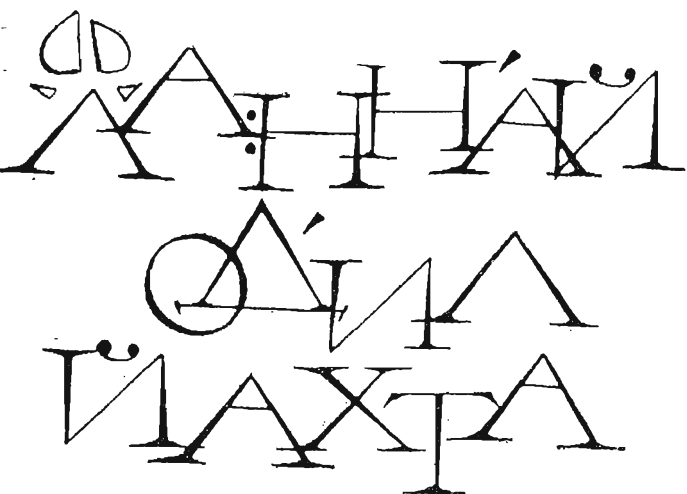

УЛУРО АДО

ЙОХОН
КНИГА
ИЗДАТЕЛЬСТВОГИ
ЯКУТСКОЙ
1970

С—ЯК
У—49

Юкагирды тылтан
сахалы тылбаастаата
Константин Туйаарыскай

* * *

ЛЕНИН лат'ил абарэ
мөрэйр
йуоѳат маранмэ
лэнмүт' энд'э монго мэт
су:сэйл дитэ
курт'итэн!
Мэт көйлуод' э авурѳат
йэрпэйэ н'а:т'ин т'эндэт'энг.
Тун эд'илѳа
мид'ирпэй
т'ад'у:диэлэк мөрт'ит'энг.
Тэн мэт титэ
мэ мирин'
ид'иэ йуоди:риэл'элд'э
т'ад'у:пэка:н мирийэ
солходаѳа эйит'эн!

Мэ пойуолнги уонгод'э
т'ад'у:пэдиэ хуодэдэнг.
Хон титтѳа эйк у:дэк
эн'ѳан ЛЕНИН абарэ...

1965

* * *

О мэт йэвлү:
Мэ тэт агадэл'ил
ма:рхан т'ад'у: мөрир,
мэт йуоѳа хусад'ий
сэсилэнд'э т'ундэ
йахта:й хуру:л дитэ
хоморэйнуни тэн.

Авуотэги:й т'ундэ
хаѳимэвуолэк
под'итэлгин' мэт сугуд'э!

О мэт йэвлү:
Мэт тэт йуоди:нд'уо
ма:рхан игийэ йуор
мэт ки:д'эѳа ёр
дитэ сугуруод'э
хант'э т'ундэ
н'а:вэй сукунсава нола:рэлэк
т'эндэйнуни мэт пурэн.

Авуотэги:й т'ундэ
т'айлэдуолэк

лоборэлгин' мэт сугуд'э!
О мэт йэвлү:,
мэт амуд'и:л уодавур!
Тэт ма:руол мөмдийэѳэ
Эвдийэ эл саѳанд'иѳан.

1968

* * *

О йэвлүгэ!
У:си: мабид'а: хал'архалэк
йалбилба,
т'айлэ йахтия: си:гнийэлэк --
т'умурба,
пуйарт'ийэк,
т'уобийэ!

О йэвлүгэ!
Н'архайэвлид'э агадаба --
н'орд'элэк,
ибансал'бари: абал'ваба --
йуонд'элэк
йаруд'ийэк,
т'уобийэ!

Мэт йэвлү: и:мид'иэй ид'ийи:лэк
йахтэйэк!
Мэт йэвлү: йахтэй йуоди:лэк
абал'вэйэк!
Н'а:вэйдилэлэк кот'эгэйэк,
мэт т'айлэнд'э т'ундэ
мэт т'уобаймэ!

1968

* * *

Йуорха пурэн миратэй
йарапала:н ан'милэк.
Өд'инсавбал маранмэ
т'уобаймэл'э мөнгэрэк!

Кот'эгэнги мит помни:р
ла:ма дитэ йалҕипэ.

«Өд'ил митул парили:л
холл'э?»-мондэнг йэвлүгэп.

Тэн'и гитн'уо
тунгн'э хуоди:
т'унгдид'э арани'эй йахтэпэ
мит сугуд'эбан эл у:т'и: ?»
өрн'иэнунги өнгэпэ.

Тан ибалпэ,
ит'уолҕа,
анмэ кинд'э онопэк.
Мэ йандуолнги, йуодаба,
эл йуоруну мэтханэ...

Өд'инсавбал маранмэ
т'уобаймэл'э мөнгэрэк...
Тунг мит эд'ил
агадэл'ил
тэн йуорпурэк
мөнд'эснумлэ!

1968.

* * *

Эндүрү:скэ!
Тилэмэдэ тэт маранмэ
т'улэй па:д'идуо нод'эк.
Тан Аласэй ленталэк
тэт т'алд'аба и:мид'нэй
Тан лентаткэ эвт'эба
нт'уок,
тигин солбал'ун':
н'амут'энд'э пөнкэтэ:лэк
т'уобаймэл'э йэрпэйэ!

Т'улэк, йуорэк, йэвлүгэ!
Тэт угурт'эн тибэгэл
т'уор т'ад'у: нола:рэлэк
лукул бурэн т'энгурубан.

1964

* * *

Эримэ ва:й си:гийэлэк
йэрэгу:ба и:мид'ий.
Ва:й йэргэйэдигийэлэк
турпайдурэнг көт'эгий.

«Чив-ви, чив-ви, чив-ви»-мондэнг
афид'инги н'анмэпэ.

Ма:руол нунги: хад'ир та:тл'эр
тэт йуоди:ба йарид'а:й.
Н'а:вийа:диэ йэвлид'элэк
афал'вийил хусад'а:й.

«Чив-ви, чив-ви, чив-ви»-мондэнг
афид'инги пэл'виэлпэ.

Көлтөл лэвэйл хон нотинэй
агадэл'илн'эт'и:бан.
митин' сэвтэй т'айлэпэ эйк
амунлэги мэру:бан!

«Чив-ви, чив-ви, чив-ви, чив-ви»
мит йуорха ва:й мон көди.

1967

* * *

Мэт т'алд'аба тэн толи:лэн
тит мод'эмут мэт мо:ймэн?

Эл толи:лэн-йэркэйэбайди:к,
тэн йэрпэйэдигийэк.
Т'уобаймэлэ йахтэримлэ,
амуд'и:лэ т'угилэ!

Мэт ан'милпэ толи: ин'иэр
халбудуни мод'эмут?

Тэн т'айлэн'ил т'ундэгудиэл
мэт вал' ва:й курт'и:сэлгин'
н'ингомийэ и:мид'иэл
нимэлэстэн ла:нн'анги.

Ах йавулбат мэт уттэйр
йонот'ир л'иэнууэн мод'эмут?

Ма:руол йуоди:нд'уо нолдэн
мэт йуорпурэ пурэн тэн
т'ама волмэ дитэ ва:й
йэркэйэндэн у:нуйэн.

1968

* * *

Йокэд'нэт ибалдиэ йэдэйт'и: мэтин'эйк
Йабал вал' сабанэй абут'иэка:ндиэлэк.

Уонголуол т'айлэплэ лэйриттэнг о:рин'эй
Пит'а:лба лалвуод'эрукунэк.

Тэн ма:рхуон' эйуокэ курт'и:рэн
мэ йуот'и:н —

Уонгод'э хомон'эй вабан'эй!
Кэдэлги нотинэй, т'аманэн амуот'и:й,
Под'абай йалбилэк абал'вэй!

Мэ титэ йокэд'нэт ит'уорэн мит эд'ил
Тэн туги н'а:вуолги, тан таби т'а:л'уолги
мэ хан'инэн мит йатах эл мортэйли
Анмолбин'!

1964

* * *

Йэ́рпэ́йэд'уо т'ундэ́рилѳат —
т'уоѳи́йэѳат,
или́йэдиэ́ вдохнове́ниеѳат —
анни́йэгат,
суку́нрава́ антад'илѳат —
тивэд од'эѳат,
н'уоруо́лл'элни́ тун мит н'анмэ,
ЛУ́ҚУЛ хомон'эй йараѳа!

Та:тл'эр хад'ир
ханд'эмэлэк
йавдил'илн'эй илийэ
йуорхаѳанэ эвдийэлэк
пайда:даѳа,
йэвлугэ,
тидэн уонго́луол т'айлэпки
йуоди:дэѳа йарид'а:р,
н'ороѳойл'элд'э пугилэк —
йуоди:нлавйэлэк-лоѳод'а:й.

Эримэ пурэн тан пэтнуй
пугилпэлэ лэвл'элд'э
хун'э мэтин' та:т мони,
нунниннурэн аѳуолѳа...

1967

* * *

Ва:й тэт пурэ эгуойэнг,
мэт Аласэй абут'иэ!
Тэт монилэ н'а:вийэ
г'улалэк мэт кнэйиэ
йэду:йиэй.
Танун бурэн тэт түгдэ
хафимэлэк т'энгуриэй.

Хуоди: тунг'э тэт эримэ
ийу:нул дитэ журиэну?
Хуоди:р тунг'э тэт н'анмэ
афид'иттэн анн'а:ну?...

Мэт мирамэ йавдил'ил
ана мони «мол тигин
мэт йуо мод'эн хад'ир ва:й
внэн энунгин' хануойа:й»...

1964

* * *

Лат'идэдуол орд'эдаба
ласунэй н'анмэн пугилпэ
т'ад'у:рэнги,
т'энгуриэнги
Мэру: йахтэ гола:ни.
Тан йахтаба тэн удил'эк
йэргэйэдигийэ йарид'и.
Ангийэ тан йуонд'элэк
момдийэ пурэн пуйарт'и.
Тан йахтабат вайи тэн
т'айлэдуолэк монгон'эй
сукурнавак эгу:йил,
йэвлигил дитэ ажал'вийи.
Тан йахтабат мэттэн'энг
йарина:т'и:й уйэрэллэк,
йуорха бурэн т'энгуриэйэнг
антад'илпэ вант'ирэнг.

Хон мит лат'идэдуолба
у:дэк н'анмэ н:мид'нэк!

1967

* * *

Мэт ан'милпэ т'ингит'элэ
луохаснурэн энмурлэк
пугот'анд'а и:мид'иэлэ
йахтаснуга йуорхалэк.

Мэт н'а:т'абан ва:й илийэ
т'улал нолдэнг көт'эгийэ
йанду:йирэнг элмонн'ийэ
мэт сугуд'иэн' тубэгийэ.

О мэр амут' т'ингит'иклиэ
мэт йуорхалэк ла:нн'асул
йахтэй өд'ил алут пулд'иэй
пабад'и:дэку: йахтасул!

1968

* * *

Авиа: энгэнэн и:тнэ
уттэйл лат'илба мэт энд'эн
Та:тл'эр ма:рхан ва:й йахтэ
эл и:рэт'уон молд'и:сэн.

Танн'эн ид'иэ ах йоссу:р
т'аваттэгэ нола:л'эн'.
Эвдийэлэк йуорунум
тудэ н'а:вэй йуобанэ.

Пон'а:к тэн'и, тэн исэ
т'уобаймэдэ си:гийэ
лавр абуолуол лукулба
пулгэд'илэлэк пэнгэйтэйэк.

Тада:т мэ кин йуоди:ба
йуорэр
лайан мид'ирпэй
йахтадиэлэк ид'итмэк
сугуд'эги, пунуолэр.

Мэтул эл курил'и:рэн
у:т'и:тэйэк кэйгудэн.

1965

* * *

Удил' уйэ дитэ йахтэй,
оо йаринэй көйрид'э!
Мэ йуонг, мэ йуонг, амуџа,
ва:й тэт ноно йаруџал!

Кокота:џа
йуорн:дилэ
дитэ вайи көт'ид'ий,
т'айлэпэлэ лэйтэйсэмлэ
ва:й тэт ноно йаруд'ил!

Тигэ хабун йуоди:џа
н'а:вэй аџал'вийилэк,
хабун гөдэ сугуд'эџа
пгийндуо убалэк,
мөрт'и:л'элут, йэвлугэ,
туг тэт ноно пэдугэл!..

Мэти'эиг т'амумул'элд'э
мэт вал'бэпиэн' вайаџайк,
пугил т'уоџайл'э йахтэ
сугуд'эџа сэвл н'иэд'ик...

1965

* * *

Авйа: н'умдэй т'айлаҕан
ийу: көди йалҕилдиэ
у:дэк н'умдэй т'айлаҕа
согиэрит'им собулэк.
Мэр авйа:ҕар нола:ха
хайавэнд'э илэлэк
кудиэй. Тада: йандуолҕан
монур нимиэн' кэвэт'эн.
Тун лайалл'э
мит н'ийуол
нолул хада:т эйк мөртэм!
Тан ид'иэнэ
маранмэ
элэнд'эрукун дитэ
плитэлэк,
йархалэк
турумди:рэнг мэ худуон'.
А:вэк, а:вэк, йэвлиг'э
халдавалэк под'аҕай
кингунил' имдалд'эст'э
мэт саҕунд'илимэ,
т'а:харл'элд э мэт йахтэ!

1964

* * *

Т'умур бүрэ-йархалэн.
Мэ йонгон'эй. Лукулэ
тудэ йуодин вахт'элэк
у:дэк мизрам. Кукулэн!
йэрдэйэдиэ ма:рхад'эн
тудин' кэлуй. Йархаткэ
анмэ у:рэнг т'айлэрэт'
мэр ажал'ва:й, мэр ал'а:й.
Тэн йэрдэйэдигийэ
йэрэгу:нин' мэр өлкиэй.
Йавулдаба сизгийэ
нолдэн йарха и:мид'иэй.
Тэн хуодэдэн си:гийэ
йахтана:ги т'уорхуот'и:
тидэн туэдэ курийэ
йахтаримлэ мод'энг, т'и:!
...Йарха л'уолба амут'э
Пулгэд'илэк абуолэл.
Сугуд'эби йэвлит'э
йарха нолл'эн' элбуолэм!
Көдэ эвйэ сугуд'э
митн'э вайи эндаба
мөрнуйуолдэ пугуд'э
ат пойумуй эд'илба.

1967

* * *

Н'амут' энд' э
пуойэнд'э
о, уонод'э
н'оронбуриэ!
О, амутнэн амут'эк,
абал'вуолдэнг
абуод'эк!
Титэ банд'э
пугэт'э
о, пугут'э
йарубал
ит'уорэн мэт сугуд'э
хайаванд'э йандэ дитэ
о:рин'эй.
Йэвлугэ йуо
тун апуо,
йэрдэйэд'уо
йуоди:нд'уо!..
Олбойу:на:к, илийэ,
удил' кэлул эл молл'эк.
тэнмэдаба нимийэуол
морав пуриэнг эл молл'эк.
Монк, тэн йэрдэйэдигийэк.
ма:руол энмур йуонд'эк.
монк,

1967

* * *

Уонголдэн эви'киэл'элд'э мэт валбиэн'...

Тэт а:ви:луол
лукулэн
тэн тэт бурэ кудэрэл.
Эл т'а:харт'уон
амутнэн
а:вэк монур кудэрэй.

Ид'иэ лукул —
тэт а:ви:,
эл су:сэйуот тэт йуоѳат.
Ид'иэ сукун —
тэт а:вэ
тэт нуннин'ил —
мит эд'ил.

Тэт а:ви:луол
лукулдиэк
Тэн тэт бура кудэрэл.
Ул'эгэлэк тэт т'ундэ
пулгэск монур кудэрэй.

Ид'иэ лукул —
тэт а:ви:,
тэт т'ингит'эл
т'итнэтэй.

Хайт'иэ Мэру: аҕал'вэл
эл монд'эсэйт тэтханэ.

Тэт а:ви:луол
лукулэнг
тэн тэт бурэ кудэрэл
А:вэк...

ажун ул'эгэ
под'элдэлэк тэт т'ундэ
монур н'иэд'ик,
кудэрэй...

1965

Т'ирэмэдиэ уодавур!
Тэт о:рин'эл моринунун
мэт т'ингит'эл энмун.
Эйк тэт сисилба сугуруод'э
ханд'элэн
уктэйл т'антэйрэмэн?
Эйк йуоди:нлавйэ нола:л'элд'э
хайаварл'элд'э т'ундэгудиэл
кинд'эд'айлаба амаларнумэн?
Эйк тэт кид'эба паруод'э
лэйрилпэлэн апта:нумэн
ахун йокэт тэт т'айлэпэ,
тэт уорпэпэ
йуот'и:лгин'?
О йэвлугэ, тэт н'иниэ
эл вэрви:л'эк, мод'эн тэн
мэрид'ирэ тэт уорпэ
тэнин т'энгуриэнутэй!
Ах йахталэк потинэй
сугуд'эпэ йарубал
мэрид'ирэ морэйтэмэк!..

О хон титэ монуол, киэ,
элн'и:мийэ н'умон'алпиэн'...

1967

* * *

Қодэнса:диэ, кириэстиэ,
т'умур бурэ абуот'и:
о йэвлугэ турид'иэ
йугулвэлэк маруот'и:!

Нэмэнголл'элк анмолҕин'
эвл'э хад'ир вал'даҕа.
Ахун сал'ил йавулги
тудэҕанэ эл аҕай.

Қинл'уолк? Қинэк илви:мэн?
Хади хад'у:л сукунҕат
ах тиэн ибал тэт и:мэ
ит'уона:мэнг, ходэйҕа?

Тун тэт йуоди:нлавйэлэк
хан'ин н'а:т'э лобод'а?
Эвдийэткэ жуод'элэк
хан'ин анҕан ва:й пайда:м?..

...Вадул т'уол'э эд'илэк,
йуодаҕанэ, мо:ймэлэ!

1966

* * *

йукудуо т'алд'эдаримэба
т'улэй
тивэдод'эпэ,
оо амутнэн тавуод'эмут
нотнэймут,
т'айлэнд'эмут!..

Хада:т йэдэй
тит йахтаба
ингийидуо о:рин'эл?
Хуоди: мөрү:
а:ри:н кэлдэйл,
амун салд'ил,
эйк ийү:л?..

— Эл митл'эпэ адугпэ,
эл митл'эпэ-титл'эпэ!
КӨДЭН,
ан тэт эд'илл'э,
ан тэт эд'ил монгэрпэ.

Мод'эн,
мэт эн'мэ пулгид'илэ—
мэт СОЮЗ —
та:т банд'э т'ад'у:лэк
эл абарэн!
Эйк эл абарэт!

1966

* * *

Йавнэй рукун йавнэр тэн
анмэ ийу:й рукунэк —
йандэпэдиэ йахтэпэк
ланмуѳа:нул мит пурэн.

Тигин тивэ од'элэк,
анмэ йабанрукунэк,
турпи:сэрэнг кэрнэйги,
йэвлугэпэ н'имиэнги.

Эл н'ингизэ вэрви:л'энгик,
титтэл, т'и:, эл понорэл'энгик!
Йанду:нуѳан од'элэк
кэврэнуган уттэлэ.

Т'уоѳаймэдэ мөнд'эйрэлэк
ва:рэйнутэм йандэлэ
мит Улуро абут'иэн',
ма:руол йахтаст'и:лнгин' л'иэ!

1964

* * *

Пэтг'игийэ т'угирэй
«мала:, киэ!»
Эримэ ва:й пукирэй
«мала:, киэ!»

Абал'вийил мэ мөрт'и:й
пунгуолуй.
Н'ингиэвэрви:л эл эри:
н'умуолур.

Т'и: өрн'эни «амуџа,
вадурт'ик,
ангийэџат-т'аваџат
турилдит'к...»

Мэт тан мод'эн» мэт толи:,
т'аџад'эк.
Эл ходэйт'уон, мэт ан'мил,
көт'эгэк.

Кэйгудэнугул, йатид'ик,
йатид'ик!
Эл мөрэйл'эк самурт'ил,
хал'уд'ик!

Т'амт'эдэн'эн о:рэлэк
йануд'ик,

Энмурпэба йуорэлэк
сабанд'ик...»

Кэйгудэнгу:л, т'абад'эл
эл а:рэйт!
Н'илд'имэ л'эл мэ мөрдэ
эл са:рэйт...

1966

* * *

Т'айланд'э т'ад'у:нэй йахтабан
Кэйгудэнг туру:сэр, йуодаба,

Мит эд'ил — карава:н эд'илэк!
Маранмэ па:д'идуо ид'илэк.

Ид'иэнэ тинда:л'э дитэнэ
Н'а:рт'ид'э н'иэд'илги эл т'итнэ.

Ма:рхад'энг йукуот'уо пэвгэйтэй
тада:тэ и:тт'иэ л'иэ саба:тэй.

Ид'иэнэ т'уол'эд'и: эйк ахун
нуннин'ир эл йуол'элмэ рукун

Эл и:тнэн ванг'иллэк ну:нунуй
мит т'эрн'эй т'алд'аба мо:йнунуй.

О йахта под'абай т'ад'у:бан
мит эд'ил харуду хон у:бан!

1967

* * *

Тэт кэлур,
мит нимэбан н'а:вэй т'ирэмэлэк
ва:й т'энгуриэй йэргэйэ ажал'вэ,
тэт кэлур.

Тэт кэлур,
мит йуоди:бат хаѳимэлэк көйрид'э
он'идигилѳан т'аврит'и:р мэ халдэт',
тэт кэлур.

Тэт кэлур,
тэт т'алд'эдаримэѳа турпугулэр ма'руолѳат
мит лат'ил мэ йахта:й амуѳа,
тэт кэлур.

Йэрэгу:ѳа тэтул и:лигиэр
илэ мотинэн лэгурн'иэй.

1967

* * *

А'бал'вуод'э амут'э
хуру:л ва:й мэ лөтил'эй!
йалбил йуоди:нбугут'э
мэр о:рэрна:й мотинэнг.

Ва:й сэскэрэй сорилэ
мит уонголуол т'айлаҕа
нэрэгуод'э илэлэк
мэ кудиэна:й, айд'аҕа!

... Эл вэрви:л'эк
тэт н'иниэ.
Тунг мит т'алд'адаримэ
мумдэл хатэ ва:й мөнд'инэк.

«Н'ингамуд'и:л т'айлаҕа
сэскэрэл сорилэ эл кэриэт.
Н'икиндиги:л мөнэрги
мэ хан'инэнг эл мөрт'и:т...»

Ан та:т монги элбуолэм
мит т'алд'адаримэлэ!
Титэ банд'э ару: мөнд'иэрэнг
торон'эй эримэлэк лоҕод'эл
эл амуот...

1967

. * * *

Кинд'э оно н'ингивэрвил
тэт йуоди:ба тэн кэриэй.
Хуора:л дитэ хант'э эри:л
тэт агабат пукириэй.

Оо, мэт уйэ,
мэт йэвлигил струна,
си:гийэ нола:рэлэк
йэрэгу:бан көт'эгэск.

Уонод'э н'анмэ
л'арубал,
хомон'эй пугил
лоринэл,
тада:т,
ахун ма:рхан т'ад'у:
йэвлид'э абал'вабат,
мэт йэвлу:
сугуд'эба
порт'аби:рэн у:к!

Т'айлэнд'э тундэлэк
йуоди:дабан т'энгуриэк.
Нингбара:нуй эвдийэ
ид'ийи:дабат понорэк.

1967

* * *

Йөкэ, йөкэ көйрид'элэн
ибал бурэн йэду:йил.
Мод'эн анмэ лэйрит'илэн,
мэ сисад'и, йанду:йи.

Мол та:банэк илийэлэк
мэ мөрт'и:нуй молид'а:
сугуд'элэ и:лигилэк
вай абайлгин' арид'а:

Тэн'и мэт вал' тэт л'иэл'элдэ
мэр ат йуомэк, мэт ланҗа:
си:гийэлэк тан көйрид'э
мэт пуойэбан вайаҗа:л...

1966

* * *

Йавдил'илба йандуод'э
мөнгэр йанаспэйрэйуол
н'орил
анмэ мэт ки:д'э
ит'уол дитэ
тэн ит'уон.
У:рэнг н'орил лавйэги
г'ингит'элэк тобид'а:й
Гада:т хуора:л йуоди:ги
анмэ мэтин' тивад'а:й.
О тэн йуоди:нлавйэнд'э
тэт н'а:т'эдиэ
йэдэйт'и:л!
йугулвуолдэн
уттуолдэн
мон көдийэк
«мит хуоди:р,
хуоди:р у:дэк эйк титэ
энду н'ируон л'иэнуйуок?
Хадунгудэн амдук тэн?
Энд'эли мол т'и: дитэ...»
Т'аманэнг н'умуолдэн
н'орил вал' абуод'эн
«Мэ т'антэйрэнг виэдэдэ
эд'ил, йэвлу:»-мэт мод'эн.

1965

* * *

Элма:руол митханэ тудуойил
йуорэлэк эгилэк эгуойий
элэмдэй мит вал'бэ эвл'эбан,
эвл'эбан!

Мит ма:руол йуорэлэк либад'ий
молдуод'э йуоди:лэк тивад'ий
элэмдэй мит вал'бэ эвл'эбан.
Эвл'эбан!

Йахталн'эй т'айлаба митн'э л'эй
О:рин'эй т'айлаба митн'э л'эй
Мит эвйэ вал'бэ, киэ, пойуолбан.
Хуодэдэнг пойуолбан!

1968

* * *

Ид'игойгир пэнтэйдафа,
мэт йэвлү:
тэт сисхапиэ
мөрт'и:нунги мөт йуоди:ба
анмэ мондэн
«мөнд'эйк, киэ!»
эламут'э нунгин'уолэ
мэтхат понора:нунга.

Ах йахтэлэ,
ма:рхуон' йахтэлэ
ах пунгуолэ,
ма:рхуон' пунгуолэ
мэт помни:р понда:нунга.

О мэт йэвлү:,
тунг мит н'а:вэй
ма:руолд'ит'э т'айлафа
хант'э ару:
н'а:рт'э афарэ
хон тэтханэ эл пэлбан!..

1968

* * *

Т'и: тэнмэбэг

пэттэн

пулд'ий,

хайаварл'элд'э

йахтэпэ

анмэ са:лба йэвгэйл'элд'э

эвдийэ дитэ

и:лвэйни.

Н'умуол сорилэ

нола:рэлэк,

йуоди: помни:р

набайни.

О ха:лаба,

титэ банд'э

т'ингит'энд'э

эд'илба

эянул'элни т'и:, мод'эн,

ЛЕНИН т'айлэ эвл'эха!..

Мит тун анталан'эй т'айлэлэк

мит сугуд'э лоборэр

Ма:руод'э эд'ил пегастэлэк

көт'эгэсуй кэйгүдэн!

1967

ΔΟΡΥΟ
ΤΥΝΑΧ
ΠΟΝΥΓΑ

* * *

Ленин сылаас тына
Итинэн сайа охсон
Нэк бэргэһэбин
Киэр эллипит курдукпун!

Самнаххай,
Сатабай биһикпиттэн
Күн диэки дьулустум,
Күн диэки тардыстым.

Дорбоон обоккооно
Дьолго-үөрүүгэ чугдаарыстым.
Бэйэм курдук
Билигин эрэ төрөөбүттэр
Караваннарыгар кыттыстым.

Элбэхтэриэн
Эгин тунгуй бэйэлээхтэр!
Ыллаатын мэлдьитин,
Кинилэргэ —
Ленин тына!

1965

ИЙЭ ДОЙДУБАР

Оо, Ийэ дойдуом!
Оонньуур кэрэ куоласкыттан
Эн биир доржоонгун иһиттэхпинэ,—
Элэмэс санаам

Ыллыыр ылааны халлаанныы
Ырааһыран арыллар.

Чэрэмэ чэбдик санааларым
Чэлгийэр сирэм сытынан
Сүрэхтэри сайҕаары!

Оо, Ийэ дойдуом!
Эн харабың харатыттан
Биир кылам кыымы көрдөхпүнэ,—
Дууһабар иһмит санаам сырдаан,
Үрүң былыттыы күөрэйэ
Үрдүбүнэн дайар.

Чэрэмэ чэбдик санааларым
Чэмэлгэннээх саһарҕатынан
Сүрэхтэри сайҕаары!

Таскылдьыйар таһаалаах
Тапталым уйата, Ийэ дойдуом!
Дьолун сөнгүрээбэт төлөнүгэр
Дуксуйбатар ханнык, буурҕа!

1968

* * *

Туундарам буобура уорбатынан
Туйгун минэни ньубулуубун.
Кынаттаах уучабым-самолетум
Туйабын тыаһынан куугунуубун.

Күөллэрим эккэлиир лаайкалыы
Көтүөккэлээн, көстөн кэлээт этэллэр:
«Чугдаарар туйахтаабынан тарыы
Тулабытынан хаһан сүүрдэр?»

Сабаба-мунгура биллибэт
Саймаархай киэн алыыларым:
«Сыарбатын сынгаабын ырыата иһиллибэт»
— диэн санылларын өйдөөн аастым.

Сындыыс сынгаа сыырдарым
Саныыр санааларын ным баттаан,
Ый кырыахатын-кырыытын курдук,
Ыйыстан-сөгүөрэн сыталлар.

Минэр минэм туйабын тыаһа
Эдэр этинниһи ньирилиир.
Бу сага үйэм куолаһа
Туундарабын сэргэхсий — диир.

1968 с.

* * *

Лиэнтэ онгостон үнжүүнэн,
Дьизэрэнкэйинэн дэгэйэ,
Эрчимнээх
Эдэр кыысчаан —
Андрюшкинам
Алаһыайы ильдэ иһэбин.

Күн төгүүрүгнүү
Күөччэхтэнэр эн лиэнтэбэр.

Юкагирчааным
Үөрэн үнжүүлүүр
Чүлэй * үктүүр
Тилэбин тибилгэнэ
Дойдум устун.
Дуораһына турдунууй дуу?

1964 с.

* Чүлэй — юкагир оболоро үөрдэхтэринэ агар атахтарынан дыгыһа оонһуулар.

* * *

Үрүччэ буолан халыг хаар
Үгкүүлээтэ алыыбар,
Чэбдик күн сарданатынан
Дэйбиирдэнэн сапсынар.—

Чи-ви, чи-ви, сибигинии
Сэһэргииллэр талахтар.

Дьолум кута-сүрэ ингэн
Эн хараххар элэнниир,
Үрүг тугут мичээринэн
Үөрүү эмиэ чэччилиир,

Чи-ви, чи-ви, сибигинии
Сэһэргииллэр быллаардар.

Кэлэр сайын кэрэ найгы
Кэпсээннэри арыйдын.
Кириэр-тахсар күн сарыалын
Кэнсик, саплах сапатын.

Си-ви, си-ви, сибигинии
Сэһэргээтэ туундарам.

1967 с.

* * *

Тайахтанан тобо эмиэ бу
Татылбаланнын—дигит дуо? Суох?

Тайабым талахтан атын,
Күн сардангата былаайах!
Таптала, сандал сааскытын
Табыталлыыр—туойар дьылбалаах..

Кынат былаайахпыттан табам
Кыыллыйыа — дигит дуо? Суох!

Ыраларбын ыһа — тарбата,
Ытык төрүт ыырдарбынан,
Үөм-чүөм үктээн даһа
Үңкүүнэн дьарбаалыыллар.

Суолтан-айантан сылайан
Суоһурбанар — дигит дуо? Суох!

Хомуһуннаах дархан ойууннуу,
Хойуккуну — кэлэри көрүүлэнэ,
Туундарам уйгутун үрдүнэн
Тойугу аччылыы иһэбин.

1968 с.

* * *

Адырбай булгунныха ыраахтан
Аалла-туолла сойуодуйан,
Өлүүнү өнгөйбүт эмээхсинни
Өһөбүрэн-күлүгүрэн көһүннэ.

Улам, чугаһаан истэҕим ахсын
Унаар күөх ньуурданан барда.
Бэттээхэйкээн кэрэ сэбэрэтэ
Мичээрингнэс күөлүнэн күллэ.

Ыраахтан көрөөт, тугу барытын
Ытырыктата саныыр ыарахан.
Олох энин-эгэлгэ дьанхатын
Чугастан бодуйдахха чыңха атын!

1964 с.

* * *

Сылаанньыйбыт күн санаатыттан
Сандал саастан,
Дохсун тыал ууну оймууруттан—
Долгунтан,
Найба былыт ытырбатыттан —
Таммахтан —
Үөл талах — сир чэчирэ.
үөскээбитэ.

Кыһын үрдүгэр үктэммит
Кыскыйар тыал,
Хотугу туундараны буурбанан
Курбуулаан,
Охсон аастабына,
Ол иһин талахтан
Сииктээх таммахтыы
Сэбирдэх тохтор.

Хаар үрдүнэн сыыллар
Хардан сэбирдэби сиэбит
Хоройум * итинник диэтэ,
Хомурахха туран нуктуурбар.

1967 с.

* Хорой — эдэр таба

* * *

Эмнэ, Алаһыай эбэkkэм!
Эн үрдүгэр үктэнним.
Кыырыктыйбыт аһыг кэтэххэр
Кырынаасты бүгүллэнниир.

Толбонноох эн ньууруг
Долгун буолан көпүннэ.
Хойуу чиргэл талабыг
Тыалга хамсыы бигэннэ.

Хааман иһэр ыллыгым
Хардарда:
— Андрюшкина — мин ылгыным
Атын өрүскэ халбарыйар
Аналланна...

1964 с.

* * *

Холумтаммыт ортотугар
Хойуу лабаалаах талахтар
Ытык Меру* ырыатынан
Ыраас кыымы ыһыахтанан
Чачыгыраччы күлүстүлэр,
Чабылыя түстүлэр.
Күн сарданата кыталыктанан
Ол ырыа кылбангыр,
Долгулдуйар дьэргэлгэнинэн
Төлөн нөнгүө наскынгныр.
Ол ырыаны дьиктиргээн,
Куба ньюолаҕа бэргэхэлээх,
Хара былыт өнөйбөхтүүр,
Халлаантан күлбэхтиир.
Ол ырыаттан мин эмнэ
Тылбийар табыталланан
Тойуктары көрдүү-көрдүү
Туундарабар көтүттүм.
Уҕараабакка талах мэлдьи
Уоппутун үңкүүлэттин!

1967 с.

* Меру — уот иччитэ диир тэнэ.

* * *

Харанганы хайыта силэйэн
Буурум муонунан ооньюур,
Дэгэрэн чэпчэки үнкүүнэн
Туундарабын ыллатар.

Кылыс тыал сирэйбинэн
Қырынаасты сырбангалыыр,
Утуйан иһэн уһуктубут чуумпу
Уолукпунан сайа охсор.

Кэрэкэтинэн, барык-сарыкка
Туундаракам дьоруолуура.
Тойугу ыһар туйабыттан
Сулус кыынна ооньюура.

1968 с.

Бэжэнээ унуннук оттуллаң,
Сылайыы уотугар сыраллан,
Балабадыйан, биир ырыабын
Баайбакка босхо хоннорбутум.

Онтум ойдон тахсан билигин
Хоннубат хомурах буолбут,
Мунчаарбыттыы силлиэнэн
Маған төбөтүн имэринэр.

Хайыахпыный, хааллабың,
Хаар ууллуута, эн баҕар,
Уулуу турбут үрүччэҕэр,
Сибэккинэн тиллиэбин.

Ким эрэ хараҕар эн оонньоон,
Ким эрэ сүрэбин тутуон.
Билбэтэхтии кэмчиэрийэ
Бэйэбиттэн тумна туттуон.

1965 с.

* * *

Қыталықты кынаттанан ыллыыр
Қылтас-маған унаар буруом бу,
Күөгэлдвийэ хамсыы
Қөмүс сотото дугуннуур.

Кокотааба* илибириир
Йуорнидилэ** курдук көстөр —
Обо сааһым күннэрин
Ол буруо өйдөтөр.

Хас харахха мичээринэн,
Хас сүрэфи оболуу манһытан
Биллибитэй бу унаар буруо,
Бэттибэт умнастаах буруо!

Бииргэ улааппыт атастарбар,
Мин ырыам бигэ биһигэ
Уста туруй, барахсаным,—
Унаарыйар үрүн буруом!

Сэбирдэх сааскы ырыатын
Сүрэхпэр бу буруом унаарыттын.

1965 с.

* Кокотаа — кыра обо сонун бүтэй сиэбэ, тарбахтарын быктарарыгар анал хайабастанар.

** Йуорнидилэ — обо оонһуура, талах таба.

* * *

Бэжэһээ, күөл күнү быһа
Бэргээн мэңилдһийэ сыппыта.
Ыкса киэһэ
Ыарыыттан сылайан,
Дьарбарбыт табалыы
Налыйбыта.

Айманыма, уоскуй, — диэн
Аргыый дьиебэр барбытым,
Кэлэр сааска диэри
Кэриэс көрсүһүүбүт буоларын
Кимтэн билиэх этибиний?

Оттон билигин кэлбитим
Кэлим мууһунан кэлгиллэн,
Күлүгүрэ өлүгүдүйэн,
Хайа сах хам тонмуккун.

Халдавалыы * килбэнниир
Сүүрбэ бэһис күһүнүм,
Утуй... Утуй
Тонгокко ылларбыт тойугум.

1964 с.

* Х а л д а в а — балык хатырыга.

* * *

Арбас үрдүгэр ааннаан-туоллан,
Тымныы муус тыйыһыран сытар.
Қырыылаах харабынан сири
Қынчарыйар-аалар.

Күөнтээн сытар мууска биирдэ
Күн уота үөһэттэн қиирдэ.
Били боһомо мууспут
Мичил аллан — көнньүөрдэ.

Күн сардангатыныын муус
Алыы диэки ыстанна.

Үрүйэ мөһүүрэ суолугар
Үңкүүлүүр, күн уотугар.

Ол үрүйэ ырыата
Олус кэрэ — сэргэх!

Ытык өбүгэлэрин

Ыллыыр — албан ааттыыр.

Били муус улугудуппут оннуттан

Бэртээхэй сибэкки тыллыбыт.

Муус да сүрэбин суоһуттан

Маннык кэрэ быгар эбит.

Дьоннор ис сүрэхтэрин

Болбойон биллэххэ;—

Элбиэх этэ, сэгэрдэриэм,

Эгэлгэ сылаас, биһиэхэ!

1967 с.

* * *

На, бай добоо;
Сага тыллыбь
Ньоронбуриэ *
Ньургуйан тур

Ньюолак-сымна
Ньоронбуриэ!
Ити эн кэрэ
Иминг тэтэрэр,
Күлүм-мичил
Көрө күлэр.

Кийиит курдук
Килбигийэр,
Эдэр кыыстыы
Дылыс көнө,
Бэйэккэбин
Мин көрөөт,
Ахтылбантан —
Айманыыттан
Сүрэхийбин өрөкүттүм,
Ытаан ыллым — ыксаатым...

Эн тыал, кытаатый-кыатан,
Этимэ кыталык иһэрин!

* Ньоронбуриэ — туундараба үүнэр моруоска отон.

Кыталык уоһугар отон
Өнөн барарын өйдүөбэ.

Хата күн сардагата
Халлаанынан иһэр,— диэ.
Дьол муһун дьэргэлгэнэ
Дьураадыйан көстөр,— диэ.

1967 с.

* * *

Эдэр сааһыгар өлбүт доҕорбор

Уһун үйэбэ
Утуйбуккар, доҕоруом,
Кырыһынан
Кыһыал — хаттык уурдубут.
Үйэлээх суорҕанынан
Үллүйдүбүт.

Сир ийэ — суорҕаныг
Силэллибэккэ сыттын.
Билигин бу эйгэ,
Биһиги олохпут,—
Эн түһүүр түүлгэр
Эймэлгэни онорботун.

Кырыһынан
Кыһыал — хаттык уурдубут,
Санааларгын сирэм гынап
Саас ахсын кини
Өрө үтэн таһааран
Өйдөтө турдунуй.

Утуй... Сир бэйэтэ
Улуу суорҕан.
Эһэбит Меру күлэрэ
Эйиигин уйгуурдубат

Уһун уугун жим да
Уймуо суоҕа.
Кырыс суорҕанынан
дыаптайдыбыт.
Саатар чэчир сытынан
Санааларгын кэпсээр,— диэн
Саптыбыт.

1965 с.

* * *

Чыычаах

Чыыбаайылаах уята!
Кураанахсыйбыт
Кутурбангын истэбин.
Түспүт хаар-муус
Тыйыс тымныытын
Кыйдыы сатаан
Кыайбакка ытыгыан?
Арбана баастаах санаарын
Аймаһыйан,
Харах уута оностон
Халыгнаттыан?
Көтө дайыппыт
Көмүстэргин көрөөрү
Сөң — дархан санааларгын
Сүүмэрдии сытабыан?!
Оо, барахсан, Куккун
Олус долгутума.
Көмүс түөстээхтэрин үрдүгүнэн
Көрүлүү көтүөхтэрэ.
Агардас ырыанан толору
Ахтыбыт сүрэх эймэлгэнин
Истиэн-билиэн сотору,
Иччитэхсийдим, — диэмэ.
Тулаайахсыйбыт ийэлэргэ
Дождотторуом, итинник эттэрбиэн!

1967 с.

* * *

Суос-соботох сойуодуйан,
Сорго-мунга суланан,
Ким эрэ кирнэс маһа
Томтор үрдүгэр турара.

Туламан туундара саҕатыгар
Туора быластаммытыгар,
Аттынан бэл чыс кутуйах
Атабын үктээн ааспатах.

Хайдахтаах тыйыс дьылҕаттан
Иингнэр киирбит иччинг кимий?
Хаһаангыттан суорба тааскын
Тобулу одуулуу ньимийдин?

Хаһаангыттан харах уутунан
Соргун сулана суунабын?
Буурба кылыс кымньытынан
Муннуга-уоска курбууланабын?

.... Былыргы юкагир олоҕун
Быһыта эн санаан турабын.

1966 с.

* * *

Кыра оџо ыраас ытыһыгар
Кылуйан бырдангалыыр
Самыыр
Сылаас таммахтара —
Кэрэџитиэн,
Чэбдиккитиэн!
Хантан умһаһан түстэ
Эһиги ырыаџытыгар
Ньирэй оџо ытыыра,
Тэргэннэр ньиргиэрдэрэ,
Угуох кумаланар
Уолусханнаах ынчыга?..
— Ити биһиэннэриттэн атын,
Ити эһиэннэрэ..
Икки атахтаах киһи аймах
Эн олобун энэлгэнэ.

Мин онуоха эттим:
— Мин олорор сибэкким —
Мин аҕа дойдум —
Идимэрдээх,
Итинник дьылџанан
Тыыммат ээ!
Тыымматын!!!

1966 с.

* * *

Бары-барыта балабыран
Бараабытты-ынчыктыырды:
Халлаанынан аймалаһар
Хаастарым барахсаттар
Арахсар тинэх ырыалара
Ардах тымны таммағын
Саба бүрүнэн-саабаннанан
Ийэ сиргэ инэллэр.

Умуллан-уостан
Утуйан инэллэр...

Дофоттор, түспүт ырыалары
Долуой аймаман — үргүтүмэн.
Таммахтыын табайсан утуйдуннар,
Сылааларын сыйа кыһыйдыннар.

Саас уһуктан ол ырыалар
Хаастары угуйан ылыахтара.
Биниги Улуру эбэбит
Бинигин ырыатын ыллатыхтара.

1964 с.

* * *

Ньюоѳубут күөрэлдыйэр
— «Чэй эрэ!»
Хаар эмиэ өрүкүйэр
— «Чэй эрэ!»

Үөрэ-көтө мичээриэх.
— «Чэй эрэ!»
Самнах санаа хам бардын.
— «Чэй эрэ!»

Дьон хаһытыыр: «Үчүгэй,
Түһэн биэр!
Хомурах долгунугтан
Көтө дай!»

Оттон мин хаһырабын:
«Ойон биэр,
Тайар табыталланан
Табакам!

Охтуу суйулуу дьулуй,
Дьулуруй!
Эбил-бугул эргири
Эн тулуй!

Туман хаар, кыырпах мустан
Чолчулас.

Кэрэ буурум муоһугар
Кэл, киэргэт.

Дьулусханнаах айаммыт
Тохтоомо.

Буурум өрө дайаһыҥыҥ
Бурҕаһнат!»

1966 с.

* * *

Дьоллоох дьонун дойдох олохпут,
Сырдык ырыанан, сырдык ыранан,
Иннин диэки бэйэтин дьулурутан
Ильдэ иһэр.

Үчүгэйтэн-үтүөттэн үтүрүллэн
Бары мөкү бахтайда,
Ууттан «чолум» гынар балыктыы сүтэн
Умсан барда.

Дьон түһээн көрбөтөх дьоллорун
Билигин биһи бэйэбит айабыт.
Номох — дыккити олобу
Тутабыт.

Оо, тойугуом! Эн көмүс дорҕоонунан
Олобум үйэ тухары добуһуолластын!

1967 с.

* * *

Эн кэллин да,— эмиэ
Дьинэм иһигэр маҕан чыычаахтыы
Күн мичээрэ дьирбинээтэ,
Сэгэртэйиэм!

Эн кэллин да — эмиэ
Харахпыттан хара суор буруо
Үөлөһинэн үтүрүлүннэ,
Сэгэртэйиэм!

Эн кэллин да — эмиэ
Сылаас ытыскар сыламныыр дьолтон
Сыралҕаннаах уотум ыллыыр,
Сэгэртэйиэм!

Алыгыга, эйиигин суохтаан табаларым
Айманаллар, иһит эрэ, сагаларын.

1967 с.

* * *

Халлаан харааһынна.
Кылыс от кыламаннара
Кырыанан бүрүллэн
Күөл үрдэ жүлүгүрдэ.

Ыраас ньуурга биир саас эбиллэн
Ырыгыннаабыт табалы сыттаба.
Суураллыбат, сүппэт дьураанан
Суолун субуйа тартаба.
Олоххо таптал кырдыбат,
Онтон эрэ мунчаарыман,
Сүүс сүллүстүбүт дьураатын
Сүтэрээччи соботох — таптал.

Сэгэриэм, эн санаарбаама.
Сибигинэйэр тылы болбой,
Тэлэлиннэ далбар аана
Дьэ билинги дэлэгэй олоххор.
Бэйэ-бэйэни ыгыктаһыы
Бигэ-кытаанах эрдэбинэ
Куттала букатын аччыыр,—
Хоп-сип этинэ да эттэбинэ.

Маннык бигэргэтэллэр, сылайбыт
Баарабай баппаайдарбыт.

1967 с.

* * *

Бй күлүгүттэн санаарҕабыл
Эн хараххар түспүт дии!
Сулустуу тымныы тыллар
Сулбурута жөтөн тахсаллар.

Тапталым таарыллыбат
Лыңкынас тың кыла,
Сүүрт-көтүт алыынан,—
Сүүрүктээх үрүччэлии!

Үөл талах
Силигилиирин,
Күөх сэбирдэх
Сэлибириирин,
Уонна ыҥаах күлүүтүттэн,
Уу-таммах үнкүүтүттэн
 Биир кэччик кэпсээни,
 Биир кэччик сэксээни
Тапталлаабым сүрэхэр
Таммалатан-ибиирэн биэр.

Сылаанныыйар сырдык санааны
Харабар хатабалаа,
Ырдыгыныыр ыт буурҕаны
Кини уоһуттан киэр тэйит!

1967 с.

* * *

Қый ыраахха буруо
Көстө-сүтэ күөдүйбэхтиир.
Ахтылған санаа алыбынан
Быста-быста силбэспэхтиир.

Тыалы кытта мэнэстиһэн
Аргый абай сүрэхпэр
Сыстан-сайан киирэр,
Сыйа ахтылғаны үөдүтэр...

Будьуруйбут баттахтааҕыам,
Бука чугаспар турдаргын,
Көмүскэбиттэн эн буруон
Көңүс буолтун көрүөх этинг.

1966 с.

Этинг сууллары анныбыт
Эдэр чалым чалбаға,
Ыраас суорбанын саптан
Ыллыкка утуйа сыттаға.

Онно бэйэм дууһабын
Одуулуу-көрө турабын

Хайдах эрэ чалбах уута
Харангаран хойдон барда.

Онтон сулус харабынан
Онтуорбуттуу чыпчылыгнаата.

Бу харах утунан ньалбарыйан
Эн мөссүөнүң көстөн кэллэ.

Санаарбаабытын өтө көстөр,
Сылайбыккын даҕаны:

— «Туохтан өрүү биниги маннык

Тус-туспа сылдыабытый?

Тура-тура тугу экирэтэбин?

Дьон курдук олоруох»...— диэн этэбин.

Санаам харыастан-мунчааран

Чалбах таһыгар турабын:

— «Сааскы чыычаабыам — тапталлаабыам,

Дьылбам оннук, күүтэ түс...»

1965 с.

* * *

Айыы далбарыам, айыы далбарыам,
Албаһыыгын, аймаһыйбаппын.

Ыраас кымынан кытыастар
Ыллыыр-туойар хараххар
Эйэбэстийиэм, эн хараххар
Тоҕо буруо буолан будулуйдамай?

Чуор дорбоонунан куорсуннанан
Миигин уруйдуур уостаргар,
Мин тапталлаабыам, эн уостаргар
Тоҕо тон чигдилии ағыллыдамай?

Сүрэхпитин ситимнээн сүүрүгүрэр
Тыргыллар тымырдарбытыгар —
Тапталбыт хараабат тыныгар
Тоҕо тон мууһу бырабаттыамый?

Айыы далбарыам, айыы далбарыам,
Албаһыыгын, аймаһыйбаппын.

1967 с.

* * *

Ыарахан кэмнэр ыга харбаан соһоллорун
Көрө-көрө биһигиттэн киэр дьалбарыйар
Саарбах добор суох буоллун,
Суох буоллун!

Биһиги дьоллоох түгэммитин көрөн электиир,
Сытыган харабынан сэнээн дьэбэнниир
Саарбах добор суох буоллун,
Суох буоллун!

Өрөгөйдөөх күммүтүгэр — биһигини кытта,
Саппахтаах санаа сабардыыр күнүгэр бииргэ
сылдьар
Эрэллээх добор элбии турдун,
Элбии турдун!

1968 с.

Сарсыардам салаллан,
Сага уһуктарбын кытта,
Тапталлаабым тарбахтара:
— «Доборуом, тугуй»,— диирдии,
Тырыбынаһан кэлэллэр,
Түлүк түүлбүн үргүтэллэр.
Ырыаны — агардас ырыаны,
Үөрүүнү—агардас үөрүүнү,—
 Миигиттэн көрдүүллэр,
 Миэхэ төргүүлүүллэр.
Тапталлаабыам, эн дьоллоох
Арылхай сырдыккар
Тымны тыл хабыс аргыара
Аргыстаспатар!

Күөмэйтэн бүтэнитик
Көбүөхтээн тахса-тахса
Бааһырбыт баабыр ырыалар,
Бастарынан маска-тааска
Батарыта бырабыллан,
Быардарынан ньһылла,
Буурбаны кытта улуйан,
Бобуттан муннаналлара.
Харах тулатынан сорила*
Хардабаасты дьаарыстанара.

Оо, сүрүн ньии, оннук,
Сору-муну суладыйа,
Олорбуттар эбит дьоннор —
Ильич сырдыгын иннинэ!

Сүдү, бу алыптаах сырдыгынан
Сүрэхпитин ньылбы сууйаммыт,
Дьоллоох олох Пегаһынан
Дьоруолатан иһэбит!

1968 с.

* Сор и л а — санаарбабылтан үөскээбит ньуурга
гүспүт мыччырыттабас.

ЮКАГИР ПОЭЗИЯТЫН БАСТАКЫ ХАРАҢАЧЧЫТА

Бу кинигэбэ абыһах тылы суруйан эрэрбиттэн мин олус долгуйабын. Санаабар, олус сырдык, олус ыраас, мин урукку өттүгэр түһээн да көрбөтөх туох эрэ дык-тилээхэй сирдэрбэр тиэрдиэхтээх сабыс-саҥа солонон эрэр суол төрдүгэр киирсэн эрэр курдукпун.

Ити барыта бу кыракый томигы «биир бэрт былыргы муударай тылынан тахсар аан бастакы кинигэ, юкагир үөскүүр литературатын бастакы тулхадыйбат мэнэ тааһа!»—диэн өйдүүрбүттэн.

Кырдыга да оннук.

Юкагирдыы дьингнээх сурук-бичик билингэ диэри үөскүү илик. Ити үгүстэн тутулуктаах...

Биһиги билэрбитинэн, урукку өттүгэр Тэки Одулок (Спиридонов Николай Иванович) диэн биллэр улахан талааннаах суруйааччы, ученай үөскээн сылдыбыта. Кини нуучча үгүс улуу дьонун, ол иһигэр Максим Горькайы кытта добордоспута, кинилэр көмөлөрүнэн киэн билиини ылбыта. Кини омугунан юкагир эрэри, юкагирдыы суруйбута, тугу эмэ бэчээттэппитэ биллибэт. Суох даҕаны быһыылаах. Тэки Одулок быһаччы нууччалыы тылынан суруйара.

Оттон билигин киэн билиини ылан эрэр Семен Курилов «Ханидо уонна Халерха» диэн романа нууччалыы эрэ тылынан табыста. Юкагирдыы вариана суруйааччы остуолун дьааһыгар хатанан сытар.

Ол иһин бу кыракый кинигэ автора Улуру Адо кинигэтин бастакы хоһоонугар:

Дорбоон обоккооно
Дьолго-үөрүүгэ чугдаарыстым.
Бэйэм курдук
Билигин ажай төрөөбүттэр
Караваннарыгар кыттыстым,—

диэн этэр.

Онон бу тахсан эрэр хоһоон хомуурунньуга — аап бастаан юкагирды тылынан улахан дьонно аналлаах кинигэ. Юкагирды сурук-бичик, юкагирды кинигэ бэчээттэниитин, юкагирды поэзия, литература бастакы хараҥаччыта. Ити өртүнэн бу кинигэ тахсыта улахан политической, исторической суолталаах бэлиэ суол.

Миинги ити санаа ордук долгутар.

Биһиги Сахабыт республикабытыгар олохтоох эбээннэр, эбэнкилэр, юкагирдар курдук ахсаан өттүнэн кыра норуоттар төрөөбүт тылларынан сурук-бичик, литература үөскүүрэ киһини долгуппат буолуон түктэри. Ити — биһиги коммунистической партиябыт муударай национальной политикатын биир суол харахха көстөр сүнкэн ситиһинити чабылхай холобура, урукку өттүгэр быстар аналламмыт кыракый норуоттар омук быһытынан төгүрүк өтүгүнэн тиллиилэрин, дьон буолууларын халбаҥнаабат туоһута.

Онон бу кинигэ тахсытын суолтата улахан!

Литература сайдыта, киэн биллини ылар үрдүк таһымнаах айымньылар суруллуулар норуот улаханьтан-кыратыттан тутулуга суох. Ону үгүс тылынан айыллар советской литература холобура ырылыччы көрдөрөр. Абыһах ахсааннаах авар норуотун уола Расул Гамзатов, чукча уола Юрий Рытхэу, балкар уола Кайсын Кулнев уо. д. а. бастыҥ советской суруйааччылар ахсааннарыгар киирдилэр, аан дойду үрдүнэн киэҥник билиһилэр, албан аатырдылар.

Түөрт сүүстэн эрэ тахса ахсааннаах, урукку өттүгэр Сир ньууруттан букатын сотуллан испит юкагир

норуотун тылынан аныгылыы ырыа-хоһоон, ону аһан, роман курдук, литература улахан жанра суруллар буолла. Юкагир норюотун уолаттара, биллэр-көстөр чабылхай талааннаах быраатты Куриловтар (Семен уонна Гаврил Николаевичтар) сана юкагир литературатын саҕалааччыларынан буоллулар. Семен Курилов — прозаик. Кини юкагирды тылынан суруйбут үөһэ ааттаммыт бэйэтин кыракый норюотун исторической дьылбатын туһунан романа билинги Советской прозаҕа биир бэлиэ айымныы быһыытынан сыаналанна, бэйэтэ ССРС суруйааччыларын Союһугар ылылынна.

Оттон кини кыра инитэ Гаврил Курилов — Улуро Адо — поэт. Аан дойду аныгы поэзиятын ситиһинтин уонна бэйэтин кырдыаҕас норюотун үйэ-саас тухары муспут муудараһын — барытын тэҥнэ ингэриммит үрдүк культуралаах дьиннээх поэт.

Кини бэйэтин тыал хомуһун курдук уйаҕас уонна чабылхай поэзиятыгар үлэни, эйэни таптыыр сырдык өйдөөх-санаалаах бар дьонун күннээҕи героической олобун-дьаһабын, төрөөбүт тыйыс дойдутун кэрэ көстүүлэрдээх айылбатын үрдүк тапталлаахтык туойар, кини сатаан этиллибэт уустук, ыйыллаҕас туймуулардаах исторической дьылбатын туһунан сырдык кэскиллээхтик мунчаарар, билинги сырдык кэскилин өрөгөйдөөхтүк хоһуйар. Уонна итини барытын кытта таптал уонна добордоһуу араас көстүүлээх нэйинтэ дьүөрэлэһэр.

Эдэр поэт бастакы кинигэтин советской литература иннигэр турар сүрүн мотивтар табатык уонна ис кинилээх уустук-ураннык туруоруллан, сүрүн миэстэни ылалларын астына бэлиэтээбэт буолуохпутугар түктэри.

Оо, Ийэ дойдуом!

Ооньуур кэрэ куоласкыттан

Эн биир дорҕоонунун иһиттэһинэ,—

Элэмэс- санаам . . .

Ыллыр ылаанг халлаанны
Ырааһыран арыллар.

Маннук төрөөбүт Ийэ дойдуну таптыр патриотическай мотив кинигэбэ биир сүрүн миэстэни ылар. Ити мотив юкагир поэтын кинигэтигэр араас өттүнэн хоһуллар. Холобура, биниги улуу Советскай дойдубут эйэлээх политикатын кини маннук чабылхай обраһынан биэрэр: поэт самыр сылаас чэбдик таммахтарын ырыаларыгар «һиэрэй оҕо ытырын, тэргэһнэр һиэргнэрдэрин, унуох кумаланар уолусханнаах ынчыгын» истэр уонна кинилэртэн ыйытар «ити эһиги ырыабытыгар хантан умһаһан түстэ?» — диэн. Онуоха таммахтар хардараллар:

— Ити биниэннэриттэн атын,
Ити эһиэннэрэ...
Икки атахтаах кини аймах,
Эн олобун энэлгэнэ.
Мин онуоха эттим:
— Мин олорор сибэкким —
Мин аҕа дойдум —
Идэмэрдээх,
Итинник дьылҕаная
Тыыммат ээ!
Тыымматын!

Оттон таптал, добордоһуу лириката манна олус араас өрүттээх, араас киириилээх-тахсыылаах, ол эрэри өрүү сырдык, ыраас уонна сибииһэй кырааскалаах.

Сүүс сүллүстүбүт дьураатын
Сүтэрээччи соһотох — Таптал.

Эбэтэр:

Чуор дорҕоонунаа куорсуңнанан
Мииги уруйдуур уостаргар,

Мин тапталлаабыам, Эн уостаргар
Тоџо тон чигдили анылыйдамай!

Эбэтэр:

Бэйэ-бэйэни ытыктаһы
Бигэтин, кытаанабын тухары
Куттала суох, өһүүр-сааһыыр,
Хоп-сил этинэ даһаны.

Эбэтэр:

Биһиги дьоллоох түгэммитин көрөн элэктинир,
Сытыган харабынан сэнээн дьэбэгниир
Саарбах доһор суох буоллун!
Суох буоллун.

Итини барытын аттара санаан, дьон араас майгы-
ларын-сигилилэрин туһунан саньыр санаатын поэ-
маньык түмүктээн этэр:

Дьоннор ис сүрэхтэрин
Болбойон биллэххэ,—
Элбэх эбэт, сэгэрдэрнэм,
Эгэлгэ сылаас, биһиэхэ.

Улуро Адо айылҕаны хонуйуута эмиэ бэлиэ, туспа-
лаах. Кини, ураты тыйыс айылҕалаах дойду оџото,
айылҕа кэрэтин, кини араас кэмин солун кестүүлэрин
нарыннык, уустук-ураннык көрөрү сатыыр. Кини айыл-
ҕата өрүү кинититиллэн ойууланар.

Этиг сууллары анһыбыт
Эдэр чалым чалбаа,
Ыраас суорҕанын саптан
Ыллыкка нуктаан сыттаа.

Бу этиннээх дохсун ардах кэнниттэн үөскээбит чал-
бах обраһа.

Ити образтар, бары биһиги үөһэ бэлиэтээбиппит кур-

дук, юкагир норуотун тылынан айымньытын баай бай-
балыттан уонна үрдүк сайдыылаах аныгы киһи истин
дууһатыттан төрүттээхтэр. Атыннык эттэххэ, Улуру
Адо поэзията дьини национальной формалаах, аныгы-
лыы үгүс өрүттээх ис хоһоонноох.

Бу кинигэни сахалытын, саха биир кырдыаҥас уон-
на хоһоон форматын олус нарыннык өйдүүр уонна
онгорор дьобурдаах поэта Константин Туйаарыскай,
мин санаабар, бэрт табыгастаахтык тылбаастаабыт.
Икки маарыннаһар куоластаах поэттар бодоруһан, бэ-
йэ-бэйэлэригэр сөп түбэһһэн үлэлээбиттэрин түмүгэр
икки тылынан саһарар дьиниэхэ поэтической кинигэ
буолбут.

Саһа киһи-хара буолан, туспа суруктанан-бичиктэ-
һэн, литератураланан эрэр юкагир норуотун бастакы
поэтын, бастакы кинигэтин туһунан быстах бэллэтээ-
һиммин, поэт бэйэтин тылынан түмүктүөхпүн баһа-
рабын.

...Сору-муҥу суладыһа
Олорбуттар эбит дьоннор,
Ильич сырдыгын иннинэ!
Сүдү,
Бу алыптаах сырдыгынан
Сүрэхпитин ньылбы сууһаммыт,
Дьоллоох олох Пеһаһынан
Дьоруолатаһ иһэбит.

Ити үлэни таптыыр, ытык кырдыаҥас норуот уонна
киһи поэта Улуру Адо кэрэ кэскиллэрин мин итэһэйэ-
бин. Айаннаа алгыһы кытта!

Семен ДАНИЛОВ.

И Ң И Н Э Э Б И Т Э

* Ленин сылаас тыына	43
Ийэ дойдубар	44
* Оо, үчүгэйиэн	45
* Туундарам буобура уорбатынан	46
* Лиэнтэ онгостон үнкүүнэн	47
* Үрүччэ буолан халыг хаар	48
* Тайахтанан тобо эмиэ бу	49
* Адырбай булгунньах ыраахтан	50
* Сылаанныйбыт күн санаатыттан	51
* Эмиэ, Алаһыай эбэккэм!	52
* Холумтаммыт ортотугар	53
* Харананы хайыта силэйэн	54
* Бэбэһээ уһуннук оттуллан	55
* Кыталыкты кынаттанан ыллыыр	56
* Бэбэһээ, күөл күнү быһа	57
* Арбас үрдүгэр...	58
* Ҥа, бай добор!	59
* Уһун үйэбэ	61
* Чыычаах	63
* Суос-собоҥо сойуодуйан	64
* Кыра оҥо ыраас ытыһыгар	65
* Бары-барыта балабыран	66
* Ньюобубут күөрэлдыйэр	67
* Дьоллоох дьонун олохпут	68
* Эн кэллинг да,— эмиэ	70
* Халлаан харааһынна	71
* Ый күлүгүттэн	72

* Қый ыраах буруо	73
* Этинг сууллары анныбыт	74
* Айыы далбарыам, айыы далбарыам	75
* Ыарахан кэмгэр	76
* Сарсыардам салаллан	77
* Күөмэйтэн бүтэнитик...	78
Юкагир поэзиятын бастакы хараначчыта	79

Улуру Адо—Курилов Гаврил Николаевич
ДЬОРУО ТУЙАХ ТОЙУГА (Песня звонких копыт.
Сборник стихов.) Якутск, Якуткнигоиздат, 1970.
88 с. С—ЯК

Якутское книжное издательство
г. Якутск, ул. Кирова, 11

Перевод *К. Н. Туйарского*
Художник *И. А. Слепцов*
Редактор юкагирского текста *С. Н. Курилов*
Редактор перевода *В. А. Тарабукин*
Худож. редактор *В. С. Парников*
Техн. редактор *Е. П. Тимофеева*
Корректор *Е. П. Седалищева*

Сдано в набор 26/1-1970 г. Подписано к печати 8/III-1970 г.
Бумага 70×90^{1/2}. Объем 2,75 физ. п. л. Усл. п. л. 3,19.
Уч.-изд. л. 2,1. Заказ № 12. Тираж 4000 экз. МЛ 00603
Цена 21 коп.

Якутская республиканская типография
им. Ю. А. Гагарина. г. Якутск, ул. Кирова, 9